

ขึ้นต้นเป็นลำไม้ไผ่

พระอาจารย์สงบ มนสฺสฺนฺโต

เทศน์บนศาลา วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ตั้งใจฟังธรรม ธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสัจจะเป็นความจริง เป็นสิ่งที่มีชีวิตแสวงหา การแสวงหาแสวงหาสิ่งนั้น แสวงหาเพื่อสัจจะ เพื่อความจริงในใจของตน

นี่สิ่งมีชีวิตๆ ใด สิ่งมีชีวิต เทวดา อินทร์ พรหมต่างๆ เห็นไหม สิ่งที่มีชีวิตนี้มันมีความทุกข์ มันมีความบีบคั้นในหัวใจ มันเป็นข้อเท็จจริงในความเป็นจริง ฉะนั้น เราเกิดเป็นมนุษย์ เกิดมาพบพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาสอน เห็นไหม สอนถึงว่าการไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย การพ้นจากทุกข์ นี่ทุกข์ มันเกิดจากตรงนี้ เกิดจาก **ชาติปี ทุกขา** การเกิดเป็นทุกข์อย่างยิ่ง เวลาการเกิดเป็นทุกข์อย่างยิ่ง การเกิดมาแล้วเป็นทุกข์อย่างยิ่ง

แล้วทำไมบอกว่า “เวลาเกิดมาแล้วเป็นอริยทรัพย์ฯ ละ?”

เป็นอริยทรัพย์เพราะเกิดมาแล้วมันมีโอกาสได้ศึกษา ได้ค้นคว้า ได้การประพฤติปฏิบัติ ใด ถ้าการประพฤติปฏิบัติเป็นสัจจะข้อเท็จจริงที่จะเข้าไปสู่ใจของตนได้ ใจของตนๆ ใจของตน เห็นไหม เราเกิดมาเป็นมนุษย์ เกิดมาพบพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาสอนเรื่องอะไร สอนเรื่องทำบุญกุศล สอนเรื่องทาน สอนเรื่อง เห็นไหม สอนเรื่องประเพณีวัฒนธรรมอยู่อย่างนั้น

แล้วเราเกิดมาเป็นมนุษย์ เกิดมาพบพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาถ้าเจริญรุ่งเรืองไป เวลาเจริญรุ่งเรืองมา เห็นไหม เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมไม่มีใครเลย มีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์เดียว เวลาแสดงธรรมนี้มีปัญจวัคคีย์เท่านั้น แสดงธรรมครั้งแรกมีปัญจวัคคีย์ ๕ คน เท่านั้น แต่เวลาฟังธรรมขึ้นมาแล้ว เห็นไหม ด้วยสัจจะ ด้วยความจริงอันนั้น ด้วยปฐมเทศนาครั้งแรก พระอัญญาโกณฑัญญะมีดวงตาเห็นธรรม พระอัญญาโกณฑัญญะมีดวงตาเห็นธรรม

เพราะ ๕ คนนั้นเขาประพฤติปฏิบัติ เขาอุปัฏฐากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาก่อนตอนเป็นเจ้าของชายสิทธัตถะ ๖ ปีนั้นนะ นี่ได้ประพฤติปฏิบัติมาด้วยกัน ได้ค้นคว้ามาด้วยกัน ได้พยายามชวนชวามมาด้วยกัน แต่มาด้วยกันแล้วด้วยอำนาจวาสนาของคน องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้เองโดยชอบ มีพระองค์เดียวเท่านั้น

นี่ผู้ที่สาวก สาวกะผู้ที่ได้ยินได้ฟังๆ ใด ได้ยินได้ฟัง ได้ยินได้ฟังมาจากไหน ได้ยินได้ฟัง
 ธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ไง นี่ได้ยินได้ฟังมันมีหนทางแล้วมันยังไปไม่ได้
 มันยังไม่รู้จัก แล้วพอรู้จัก เผยแผ่ธรรมมาๆ เห็นใหม่ มันก็เหลือทฤษฎีเท่านั้น เหลือธรรมและ
 วินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นศาสดาของเราๆ คำว่า “เป็นศาสดาของเรา” นี่มัน
 อยู่ที่ผู้มีอำนาจวาสนาใจ ถ้าคนที่มีอำนาจวาสนาขึ้นมาเคารพบูชาในหัวใจ มันมีความซื่อสัตย์

สิ่งที่เรามีความรู้สึกรู้สึกนึกคิดอยู่นี้เป็นเรื่องของกิเลสตัณหาความทะยานอยากทั้งสิ้น แล้ว
 เรามีศรัทธาความเชื่อในพระพุทธรูปศาสนาๆ ในพระพุทธรูปศาสนาเราก็เห็น เห็นประเพณี
 วัฒนธรรม เป็นเรื่องของทาน เรื่องของการเสียสละ เสียสละเพื่อสังคม เพื่อความสงบสุขใน
 สังคมนั้น เพื่อความสงบสุขสังคมนั้นมันก็เป็นประโยชน์ในสังคมนั้น

แต่! แต่มันมีผลอีกชั้นหนึ่งนะ บุญและบาป นี่ไง การทำความดีในสังคมนั้น เวลาถ้าเขา
 ทำถึงการกระทำความเป็นจริงอันนั้น เวลาเขาตายไป เห็นใหม่ เวลาเขาสิ้นชีวิตชั้ยของเขา เขาก็
 เกิดในบุญในกุศลในสิ่งที่ความสุขของเขา คนทำความชั่วมันก็บาปอกุศลของเขา นี่มันเวียนว่าย
 ตายเกิดในวัฏฏะไง สิ่งที่เกิด การกระทำ การกระทำก็อย่างนั้น

แล้วถ้าคนที่มีอำนาจวาสนาขึ้นมา เห็นใหม่ เวลาเราเห็นภัยในวัฏสงสารมาบวชเป็นพระ
 บวชเป็นพระนี่ ถ้าบวชเป็นพระแล้ว เห็นใหม่ ศีลธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 ก็จะเผยแผ่ธรรมๆ เวลาธรรมทูตไปลา หลวงตาท่านบอกว่า “เอากิเลสไปเผยแผ่ หรือเอาธรรม
 ไปเผยแผ่”

เผยแผ่ธรรมๆ ธรรมอะไร? นี่ไง ถ้ามันศึกษามา มันมีศีลธรรมะขององค์สมเด็จพระ
 สัมมาสัมพุทธเจ้าก็แล้วแต่ ที่ว่า จะท่องจำได้หรือไม่ได้ แล้วมันอยู่ที่อารมณ์ความรู้สึกของตน
 อารมณ์ดีก็พูดดี อารมณ์ไม่ดี อารมณ์ไม่ดีก็พูดเขาไปเลยละ เผยแผ่ธรรม เอากิเลสไปเผยแผ่
 หรือธรรมไปเผยแผ่

แต่ถ้าเป็นธรรมๆ เป็นธรรมขึ้นมา มันมาจากไหน มัน มาจากการประพฤติปฏิบัติ มันมา
 จากข้อเท็จจริงในชีวิตจริงเรา นี่แหละ ในชีวิตจริงของเรา เราเกิดมาเรามีความทุกข์ใหม่ เรามี
 ความทุกข์ความยากกันทุกคน มีความทุกข์ความยากแล้วมี อำนาจวาสนามากน้อยแค่ไหน
 ถ้ามีอำนาจวาสนาขึ้นมาเห็นใหม่ มันจะเสียสละมาประพฤติปฏิบัติ เวลาจะออกประพฤติ
 ปฏิบัติขึ้นมา จะค้นคว้าหาสัจจะความจริงในใจของตน แล้วค้นคว้าในแนวทางไหนละ?

ในแนวทางที่เขาอำนาจวาสนาใจ สายบุญสายกรรมใจ ถ้าเชื่อเรื่องความสะดวก ความ
 สบาย มันก็ปฏิบัติไปพอเป็นพิธี เห็นใหม่ หลวงตาท่านบอก ปฏิบัติพอเป็นพิธีก็พิธีปฏิบัติมันนะ
 พิธีปฏิบัติก็จะปฏิบัติให้มันถูกต้องตามพิธีนั้นนะ ถ้าถูกต้องตามพิธีนั้นมันก็ปฏิบัติแล้ว แต่เอา
 ความเป็นจริง ความเป็นจริงสิ

เวลาเอาความเป็นจริงนะ เริ่มต้นจากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเลยแหละ เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปศึกษาเล่าเรียนกับลัทธิต่างๆ เห็นไหมนี่เขาจะยกย่องสรรเสริญเชิดชูขนาดไหนไม่สนไม่เอา ไม่เอาเพราะว่าท่านมีอำนาจวาสนาบารมีของท่านไง มันไม่ใช่ๆ มันไม่ใช่เพราะอะไร เพราะมัน แก้กิเลสไม่ได้ มันทำให้เราพ้นจากทุกข์ไม่ได้ มันทำให้เรายังมี ความลึกลับสงสัยมากยิ่งขึ้นไปอีก

ไถ่บุญ ไถ่หนี้ ไถ่หนี้ ไถ่หนี้ไปเรื่อยละ แล้วไถ่บุญ ไถ่หนี้ ไถ่หนี้แล้วมันได้อะไรขึ้นมาละ ทำบุญไป ต้องสร้างบุญกุศลเยอะๆ ไถ่บุญไถ่หนี้ไถ่หนี้แล้วก็ลวงกระเป่า ไถ่บุญไถ่หนี้แล้วก็นั่นไง ทำปฏิบัติพอเป็นพิธีไง มันอยู่ที่อำนาจวาสนาของคนชอบสะสมชอบสบายใจ ชอบการยกย่องสรรเสริญชอบการเชิดชูไป

มันไม่เหมือนคนที่มีอำนาจวาสนานะ เวลาชื่อเสียงกิตติศัพท์ กิตติคุณของหลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น หลวงตาท่านบอก ท่านได้ยินมาตั้งแต่เด็กๆ แล้ว เวลาท่านจะเอาจริงเอาจังขึ้นมา ท่านจะ ออกประพฤติปฏิบัติ ต้องหลวงปู่มั่นเท่านั้น! หลวงปู่มั่นเท่านั้นเลย! ทั้งๆ ที่ตัวเองศึกษา มาเป็นถึงมหานะ มหาก็คือภิกษุธรรมะ ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเข้าใจในทางทฤษฎี เข้าใจโดยทางความเป็นโลกๆ เข้าใจเรื่องธรรมะนี้แหละ

นี่ไง บอกว่า “ศึกษาธรรมะถึงนิพพานแล้วก็ไปสงสัยนิพพาน ศึกษาไปแล้วมันก็สงสัยไปเรื่อยละ มันมีจริง ไม่จริง หรือไม่จริง เพราะอะไร” เพราะกิเลสในใจของเรามันไม่ใช่ตัวที่ธรรมะมันจะทำให้เราไขว้เขวไป กิเลสของเรา

ในโรงเรียนในชั้นเรียนในโรงเรียนทั้งหมดดูทัศนคติของเด็ก สิ เด็กแต่ละคนมันก็คิดของมันไปตามแต่ทัศนคติของเขานั้นแหละ นี่ก็เหมือนกัน ศึกษาธรรมะๆ จนเป็นมหา แต่เวลาจะปฏิบัติ “ถ้ามันไม่มีอยู่จริงละ ถ้ามันไม่มีอยู่จริงละ” ทั้งที่ศึกษามาไง ฉะนั้น ต้องให้คนที่มืออยู่จริงเป็นคนยืนยัน หลวงปู่มั่นเท่านั้น! พอหลวงปู่มั่นเท่านั้น! ทุกคนพอเรียนไปนะ เวลาไปนะชื่อเสียงกิตติศัพท์ กิตติคุณของท่านไง ว่าท่านดู

ท่านดูกิเลสของคน คนไปแล้วมันจะมั่งง่าย มันเอาแต่ตามสบายของมัน แล้วมันเอาแต่ความพอใจของมัน แล้วปฏิบัติ แล้วตามความพอใจของมัน แล้วต้องสิ้นกิเลสด้วย แล้วก็ให้รับรองนะ นี่เขียนเข้าไปก็ลูกศิษย์หลวงปู่มั่นๆ มันไหน! ลูกศิษย์หลวงปู่มั่น มันต้องมีลวดลาย

นี่ เห็นไหม ลวดลายนี่สิ่งที่เข้าไปคลุกคลี สิ่งที่ไปมั่วสุม กันอยู่นั้นมันไม่ใช่ มันไม่ใช่แล้ว ถ้ามันใช่ เห็นไหม นี่มันแยก ออกไป เวลาในวิสุทธิมรรคเลยละ เวลาไป ไปแบบนอแตร ไปองค์เดียวสำคัญที่สุด ถ้ามันรองลงมาก็ ๒ รองลงมาก็ ๓ ถ้ารองลงมา แต่ถ้าให้ยอดเยี่ยมกระเทียมแดง ยอดเยี่ยมนั่นนะไปแบบนอแตร นี่ไง ไปแบบนั้นเพราะอะไร?

เวลาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะนะ เวลาเกิด เราเกิดมาคนเดียว ถ้ามีวาสนาก็เกิดลูกแฝด มีพี่น้องมาอยู่ในท้องด้วยกัน นี่แฝด ๒ แฝด ๓ แต่โดยธรรมชาติแล้วเกิดคนเดียว อยู่ในครรภ์คนเดียว ๙ เดือน เวลาเกิดมา เกิดมานี่เกิดมามีพ่อแม่แม่นี้สายบุญสายกรรม ถ้ามีญาติพี่

น้อง ญาติพี่น้องก็เป็นสายเลือดร่วมกันมาๆ แล้วเวลาจิตนิสัยอำนาจวาสนาต่างคนต่างไป การกระทำต่างคนต่างมีอุดมการณ์ของตน มันจะทำให้ประสบความสำเร็จมากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับที่อุดมการณ์ของตน มันอยู่ที่จิตนิสัย

ฉะนั้น เวลา มาคนเดียวเท่านั้น เวลาประพฤติปฏิบัติขึ้นมาเป็นพิธี พอเป็นพิธีนี้ปฏิบัติร่วมกันไง เอาความสะดวก เอาความสบาย เอามาจากไหน เอามาจากไหน ก็เลยเป็นอย่างนั้น

กิเลสนี้ ดุสิ เวลาครูบาอาจารย์ที่ท่านประพฤติปฏิบัตินะ แก่นของกิเลสๆ กิเลสนี้แก้ยากนัก เวลาครูบาอาจารย์ท่าน ไม่กลัวอะไรเลยในโลกนี้ กลัวกิเลสในหัวใจของคน เวลามันทำร้ายกัน ทำลายกัน ด้วยมารยาสาไทย กิเลสทั้งนั้น เป็นเรื่องกิเลสทั้งนั้น ไม่ใช่เรื่องธรรมดาเลยละ

เรื่องธรรมเป็นเรื่องของคุณงามความดี เรื่องคุณงามความดี เรื่องการเผื่อแผ่ เรื่องการช่วยเหลือเจือจานกัน เห็นไหม แล้ว คุณงามความดีก็มาจากใจใจ ถ้าหัวใจมันเป็นสัจจะเป็นความจริง เป็นคุณงามความดีขึ้นมา นั่นเรื่องของธรรมๆ แต่เรื่องของธรรมมันก็มีมารยาสาไทยในหัวใจนั้นแหละ ฉะนั้น เวลาครูบาอาจารย์ท่านให้ประพฤติปฏิบัติท่านถึงบอก เห็นไหม เวลาเราจะเริ่มต้นปฏิบัติ เริ่มจากค้นคว้าหาตัวเอง เริ่มต้นปฏิบัติ เห็นไหม มันมี ข้อวัตรปฏิบัติขึ้นมา ข้อวัตรปฏิบัติ กติกาใจ เป็นเครื่องอยู่ของใจๆ

ทำไมว่า จะต้องเป็นเครื่องอยู่ของใจละ? ใจมันอยู่ไหน? เวลาเราจะมาประพฤติปฏิบัติขึ้นมา เริ่มต้นขึ้นมาจะเริ่มต้นจากตรงไหน? แล้วเอาอะไรเริ่มต้นละ?

“ใจเป็นนามธรรม ใจเป็นนามธรรม แล้วเวลาศึกษาแล้วนี่มีความรู้เข้าใจไปหมดละ” มันเป็นตรรกะ มันเป็นสมมุติ มันเป็นอารมณ์ อารมณ์หนึ่งที่เราเข้าไปจับต้อง “ไฉนนี่เป็นใจ” อากาทั้งนั้น มันจับต้องไม่ได้หรอก

พอจับต้องไม่ได้ขึ้นมา เพราะมันเอาตามข้อเท็จจริง เราจะประพฤติปฏิบัติตามความเป็นจริงใจ เราไม่ได้ประพฤติปฏิบัติพอเป็นพิธีเป็นมารยาสาไทยกับโลกเขา เพราะคนเราอำนาจวาสนาเรามันอ่อนด้อย มันอ่อนด้อยขึ้นมา เห็นไหม โมฆบุรุษตายเพราะลาภ นี่ผู้ที่ประพฤติปฏิบัตินะ ถ้าไม่ใช่โมฆบุรุษนั่นนะ ลากสักการะมันเป็นเรื่องอำนาจวาสนาของคน ไม่มีอิทธิพล ไม่มีมารยาสาไทยจะมามีอำนาจเหนือหัวใจของผู้ที่ประพฤติปฏิบัติ

เวลาโมฆบุรุษจิตใจอ่อนแอ จิตใจว่าเหว จิตใจไม่มีที่พึ่ง โมฆบุรุษตายเพราะลาภ เพราะลาภเพราะสักการะนั้นทำให้ผู้ที่ ปฏิบัตินั้นเหลวไหลไป นี่ไง ไฉนเรื่องแค่นั้น ไฉนเรื่องลากสักการะต่างๆ มันอยู่ข้างนอกนั่น เราแสวงหาอย่างนั้นใช่ไหม เราก็เป็น มนุษย์คนหนึ่งนะ เรามีอวัยวะ ๓๒ เหมือนกันทั้งสิ้น เราทำ อะไรก็ทำได้ เราเสียสละมา เราเสียสละความเป็นฆราวาส เรา

เสียสละสิทธิเสรีภาพในการดำรงชีพ เรามาบวชเป็นพระ เราบวชเป็นนักประพฤติปฏิบัติ เห็นไหม

พระบวชแล้วนี่สมณสาธูปจะดำรงชีวิตแบบฆราวาสไม่ได้ ถ้าแบบฆราวาสมันก็ไม่ใช่พระนะสิ ถ้าบวชพระ อยากรับบวช มาเป็นพระแล้วมันจะดำรงชีพแบบฆราวาสไม่ได้ การอยู่ การกิน พระ เสด็จวัตรมันมีพร้อมหมดละ สิ่งที่ว่า เป็นทุกกฎๆ ห้ามทั้งสิ้น การห้ามกระทำ ห้ามกระทำขึ้นมา เห็นไหม คีล ถ้ามีศีลมีธรรม ในหัวใจขึ้นมา เราภูมิใจในศีลของเรา ถ้าเราภูมิใจในศีลของเรา มีอะไร มีบริวาร ๘ เรามีชีวิตนี้แล้วแสวงหาการเอาความเป็นจริงของเรา ถ้าเอาความจริงของเรา เราจะเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา ไม่ต้องขอเช่าขอเลาะกับใครทั้งสิ้น

เวลาผู้ที่ประพฤติปฏิบัติไปเราจะเจอสิ่งใด เราเองก็พบมา เวลาที่มีผู้มีศรัทธา โอ้โฮ! เคารพนบนอบอยากจะช่วยเหลือเจือจานนะ โอ้โฮ! มันทำให้อ่อนแอไปเลย เวลาไปเจอคนที่แข็งกระด้าง มันเห็นเราเป็นสัตว์เลื้อยละ มันไร้สาระ มันมองข้ามหมดเลย นั่นมันเป็นมุมมองเป็นทัศนคติของเขา

ปลาอยู่กับน้ำ พระอยู่กับสังคัม สังคัมเขาจะคิดอย่างไร มันเรื่องของเขา พระไม่มีสิทธิที่จะไปจำแนกว่าเขาจะต้องเคารพบูชา เขาจะต้องยกย่องสรรเสริญเรา พระไม่มีสิทธิ เราไปอยู่ใน น้ำไหน น้ำที่เป็นน้ำบริสุทธิ์ น้ำสะอาด เราก็อยู่ด้วยความสงบสุข น้ำที่มีออกซิเจนที่ดี ถ้าน้ำที่น้ำเสีย น้ำเน่า สังคัมที่มันเลอะมัน ฟอนเฟะ เราไปอยู่สังคัมอย่างนั้น มันจะได้ประพฤติปฏิบัติหรือไม่ละ

นี่ไง เวลาที่คนมีความศรัทธามีความจริงขึ้นมา เขาถึงพยายามบุกบันเข้าไปหา หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น เวลาไปหาแล้ว ท่านก็มีข้อวัตรปฏิบัติของท่าน ข้อวัตรปฏิบัติเห็นไหม เรามา จะประพฤติปฏิบัติใหม่ เวลาเราจะมาประพฤติปฏิบัติใหม่ เรายัง จับต้นชนปลายไม่ได้หรอก เราจะสับสน สับสนกับอารมณ์ความรู้สึกเรา “ไอนี้เป็นหัวใจ มีกายกับใจๆ แล้วอารมณ์ความรู้สึกก็ เป็นใจๆ” ใจอะไร ใจกิเลส ใจกล่าวตุ้ มันยังทำไม่เป็นหรอก เวลาทำไม่เป็นขึ้นมา เห็นไหม ต้องให้สงบระงับก่อน

ดูการศึกษาสิ หลวงตาท่านพูดเอง เวลาศึกษาท่องจนสมองที่อ พยายามท่องบ่นท่องจำให้ได้ แล้วก็มีวิเคราะห์วิจัยเรียงความเพื่อจะเอาความรู้ไป แล้วความรู้เวลามันได้ไปประกาศมา โอ้โฮ! กิเลสมันฟูเชียวนะ โอ้โฮ! มีความรู้มาก ความรู้มากไป แล้วเอาจริงเอาจังขึ้นมาสงสัยไหม มันรู้จะมากจะน้อยแค่ไหน มันมีวิชาที่มีความไม่รู้ซ่อนอยู่ในจิตใต้สำนึกของเรา เราจะมี ความรู้มากน้อยแค่ไหน เรามีวิชาแน่นอนแล้ววิชาความรู้ยิ่งมากเท่าไร มันยิ่งสงสัยมากเท่านั้น เพราะมีความรู้มากมันเลยสงสัยมาก

เวลาครูบาอาจารย์ท่านสอนไป บ้านหลังใหญ่เวลาทำ ความสะอาดทำยากนะ เรามีกระต๊อบห้อมหอบเอาแค่นี้ๆ มันก็สะอาดแล้ว ยังปิดไม่ได้เลย แล้วบ้านหลังใหญ่จะเช็ดจะถูจะ

เอาความสะอาดมาจากไหน เพราะความรู้อะไร เรียบมาเยอะไร แต่มันมีวิชาอะไร แล้วก็แบก ความรู้ นะ ภูมิปัญญา นะ “ไฮ้! พระป่า พุทโธๆ มันไม่มีการศึกษา มันไม่ค้นคว้ามันจะรู้อะไร”

รู้เรื่องกิเลสไร มันจะรู้อะไร ก็เขาจะมารู้กิเลสเนี่ย จะรู้กิเลส จะจับกิเลสเนี่ย จะสู้กับมันอยู่เนี่ย แล้วสู้อย่างไรละ

นี่ไง เราถึงเกิดมานะ เกิดมาด้วยอำนาจวาสนาของเรา เกิดมาที่กลางพระพุทธรูปศาสนา ในพระไตรปิฎกพูดไว้ชัดเจนมาก ที่กลางพระพุทธรูปศาสนา ศาสนาเจริญอีกหนหนึ่ง เวลาเจริญอีกหนหนึ่งเจริญที่ไหน เจริญในใจหลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น เจริญมาอย่างไร เจริญมาเพราะท่านชวนชวายเป็นท่าน ท่านมีการกระทำของท่าน

เราเกิดมา เราเกิดมาไม่ทันท่านหรอก ท่านนิพพานไปหมดแล้ว แต่ในเมื่อท่านมีลูกศิษย์ ลูกหา เห็นใหม่ แล้วลูกศิษย์ลูกหาได้รับการอบรมบ่มเพาะมาจากท่าน แล้วลูกศิษย์ลูกหา ของท่านเป็นความจริงทั้งสิ้น เป็นความจริงทั้งสิ้นเพราะกอดธรรมะ ไว้ไง กอดธรรมและวินัยไว้ ไม่กอดยศถาบรรดาศักดิ์ ไม่กอดกิเลสตัณหาความทะยานอยาก ไม่กอดสังขมเยินยอสรรเสริญ ไม่กอด!

เพราะท่านได้รับการอบรมบ่มเพาะมาจากหลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น นี่ไง เราเกิดมา ที่กลางพระพุทธรูปศาสนา เราได้เห็น มันยืนยันได้ มันยืนยันได้ว่า เห็นใหม่ ในเมื่อครูบา อาจารย์ ที่ดีงาม ท่านก็อบรมบ่มเพาะลูกศิษย์ที่ดีงามมาให้ เป็นครูบา-อาจารย์ของเรา เรามีครูบาอาจารย์ที่ดีงาม ครูบาอาจารย์ที่ดี เห็นใหม่ ท่านอบรมบ่มเพาะมา **คุ้มครองคู่แล**

พระบวชใหม่ ภิกษุบวชใหม่ จะทนคำสั่งสอนได้ยาก ประชาธิปไตย สิทธิความเป็นมนุษย์ ใครจะมาตีฉันทินินทา แต่! แต่บวชไปแล้วนะ มันมีบุญมีกุศลนะ พระบวชใหม่จะอิมบุญ มันมหัศจรรย์ในตัวเราเองไง ก่อนเข้าโบสถ์เรายังเป็นคนอยู่เลยละ ตอนนี่เรากลายเป็นพระแล้ว ศีล ๒๒๗ เท่ากัน เวลาพระบวชใหม่ทนคำสั่งสอนได้ยากเพราะอะไร ทำอะไรมันผิดไปหมดละ เพราะพระนี่ยืนตึ่มน้ำก็ไม่ได้ จะฉันอาหาร จะทำสิ่งใด เห็นใหม่ ถ้าเคลื่อนจากนั้นทุกกฎๆ แล้วมันทุกกฎแล้วทำอย่างไรละ

นี่ไง เป็นคนเขาก็ทานอาหารเหมือนกัน แล้วเรามาบวชเป็นพระ เราก็ต้องทานอาหาร แล้วทำไมมันผิดไปหมดเลยละ ผิด! ผิดเพราะอะไร ผิดเพราะเริ่มจากการฝึกสติแล้ว เห็นใหม่ เริ่มการฝึกให้เราเป็นภิกษุ เป็นภิกษุ เห็นใหม่ เป็นผู้เห็นภัยในวัฏสงสาร ถ้าเห็นภัยในวัฏสงสาร ภัยในวัฏสงสารการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะนี้เป็นของที่ทุกข์ที่ยากมาก แล้วจิตที่ไม่เวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะ มันจะไปรู้ไปเห็นได้อย่างไรละ

ถ้ามันจะไปรู้ไปเห็นขึ้นมา มันต้องทำความสงบของใจเข้ามาก่อน ทำความสงบของใจเข้ามาก่อน เห็นใหม่ เวลาครูบา-อาจารย์เราทำความสงบของใจเข้ามาก็ให้เขาทำให้เป็น ไม่ใช่

เราบอกว่าทำความสงบของใจเข้ามา เขาก็ทำสงบ กลั่นลมหายใจแล้วก็สงบแล้ว กลั่นลมหายใจก็กลั่นลมหายใจมันไม่สงบหรอก มันเป็นเรื่องชั่ววูบเท่านั้นแหละ

ครูบาอาจารย์ท่านถึงวางข้อวัตรปฏิบัติไว้ วางข้อวัตรปฏิบัติไว้เพื่อฝึกหัดเขาไป พอฝึกหัดเขาเป็นเครื่องอยู่ของใจๆ ใจนี้มัน ดิ้นมันร่นมันทุกซั่มมันยากของมันนะ มันรู้เห็นอะไร มีนักชัตตฤกษ์ มีงานประจำปี มันคิดไปกับเขานะ คนโน้นมีความสุข คนนั้นก็มีแต่ ความรื่นเริง ใจเรามีแต่ความทุกข์ความยาก มันคิดไปหมด เพราะอะไร เพราะธรรมชาติของมันไป ธรรมชาติของจิตไป

นี่ไง หลวงปู่เสาร์ ครูบาอาจารย์ท่านประพฤติปฏิบัติมาแล้วไง ก่อนที่ท่านจะประพฤติปฏิบัติมา ท่านก็สมบุกสมบัน มาก่อนแล้วไง แล้วทำอย่างไรจะให้มันหยุดระงับ แล้วให้มีสติสัมปชัญญะให้เท่าทันตัวของตัวเอง แล้วให้ควบคุมจิตของตัวเองได้ แล้วทำจิตของตัวเองให้มันสงบระงับเข้ามาได้ **ถ้าไม่ทำจิตสงบระงับเข้ามา จะเอาอะไรไปปฏิบัติกัน**

เวลาปฏิบัติท่องบ่นกันปากเปื่อยปากแฉะ แล้วเวลาครูบา-อาจารย์ที่ไม่มีนะ ท่านแสวงหาก็กไม่มี เวลาเขาปฏิบัติกันก็ปฏิบัติกัน พอเป็นพิธี เพราะพิธีปฏิบัติ ในพระไตรปิฎก เห็นไหม ธรรม และวินัยก็อบรมบ่มเพาะไว้ บอกวิธีการทำไว้ วิธีการ! แต่ท่านทำแล้วมันก็ไม่ได้ผลอย่างนั้นไง ท่านก็มาให้มันเป็นปัจจุบันไง ให้มันเป็นสมัยกึ่งพุทธกาล สมัยปัจจุบันที่ว่าสมบุกสมบันขึ้นมา ชีวิตมันทุกซั่มมันยากอย่างไร เวลาชีวิตมันทุกซั่มมันยากอย่างไร เห็นไหม แล้วเราบวชเป็นพระมาแล้ว เราก็มีศีล ๒๒๗ แล้ว ถ้าเป็นวัดบ้านเขาก็ฉันสองมือ แล้วเราจะออกปฏิบัติสองมือ สามมือมันจะเอาอะไรไปปฏิบัติ มันจะเอาเวลาที่ไหน เห็นไหม

ก็ฉันมือเดียว ฉันมือเดียวเวลาออกวิเวก เห็นไหม ออกอุตงค์ เห็นไหม เราบิณฑบาตเลี้ยงชีพด้วยปลีแข้ง ไม่ได้นวด ไม่ได้แฉะ ไม่ได้สั่งใครไว้ทั้งสิ้น เข้าขึ้นมาออกบิณฑบาตแล้วแต่อำนาจวาสนาของคนได้หรือไม่ได้ พอได้สิ่งใดมานะ ก็ตามแต่กำลังของคนไง ข้าวเปล่าๆ ก็ข้าวเปล่าๆ มันจะเป็นอะไรไป วาสนาเรามี แค่นี้ เราทำมาอย่างนี้ไง แล้วพยายามดูใจของตนมันฟูไหม มันดิ้นมันร่นไหม มันเป็นอย่างไรร

ท่านทำของท่านมาก่อนทั้งนั้น แล้วท่านมีประสบการณ์ ท่านถึงมีวัตรปฏิบัติให้เรามีเป็นเครื่องอยู่ของใจ เห็นไหม เครื่องอยู่ ของใจ ใจมันจะได้อยู่ที่นี้ มันไม่ใช่ดิ้นรนไปทะเล ๓ โลกธาตุ ความคิดเร็วกว่าแสง คุณมันไม่ได้หรอก แล้วก็ไม่เคยคุม ไม่เคยพิจารณา ไม่เคยดูแลอะไรทั้งสิ้น เทียบแต่ใช้วิตกวิจารณ์ของตน แหม! ยอดเยี่ยม ภูมิใจ นั่นนะกิเลสมันหลอกทั้งนั้น

เวลาครูบาอาจารย์ท่านให้มีข้อวัตรปฏิบัติขึ้นมา แล้ว ถ้าเอาจริงเอาจังขึ้นมาแล้วฝึกหัด ฝึกหัดนะ ให้มีคำบริกรรม ให้ คำบริกรรม เห็นไหม จากเป็นเครื่องอยู่ พอเครื่องอยู่แล้วมัน หยุดนิ่งของมัน หยุดนิ่งของมันแล้วให้บริกรรม ตัวมันบริกรรม ตัวของจิตบริกรรมพุทโธๆ เห็นไหม กำหนดลมหายใจเข้าออกๆ กำหนดจนมันนิ่งมันนิ่ง มันนิ่งด้วยสติสัมปชัญญะไง นี่เบื้องต้น เป็นลำไม้ไผ่ ขึ้นต้นเป็นลำไม้ไผ่ๆ หาไม้

ไผ่ทำไม หัวใจของตบใจ เริ่มต้นทำความสงบของใจเข้ามาก่อน ขึ้นต้นเป็นลำไม้ไผ่ แต่ มันไม่มีไม้ไผ่ มันหัวใจมันไม่เจอ มันทำสมาธิไม่เป็นแล้วมันจะเอาไม้ไผ่มาจากไหน มันไม่รู้จัก ไม้ไผ่

ไม้ไผ่นะ ถ้ามันเป็นหน่อไม้มันเป็นอาหาร เวลาโบราณเรา สิ่งที่เป็นอาหารนะ คุณดูใบ ของมัน หมี่แพนด้ามันกินใบไม้ไผ่ มันกินแล้วมันนอนเล่น คู้ย! มันไร้เดียงสา แพนด้ากินไม้ไผ่ กินใบไม้ไผ่ เห็นไหม

ขึ้นต้นเป็นลำไม้ไผ่ แต่มันไม่รู้จักไม้ไผ่ มันหาไม้ไผ่ไม่เจอ มันทำไม่เป็น พอทำไม่เป็นแล้ว มันก็วิตกวิจารณ์ มันก็พูดแล้วแต่ว่ามันจะดันมันจะดันของมันไปไง “ไม้ไผ่ๆ ทำไมต้องเป็นไม้ไผ่ เป็นไม้สักก็ได้ เป็นไม้แดงก็ได้” ก็ได้ ใช้นั้นมันเป็นป่าแต่ละชนิดที่ มันจะเกิดโดยธรรมชาติของ มันไผ่

นี่ก็เหมือนกัน อารมณ์ของคนมันร้อยแปดทั้งนั้น จะเอาอะไรก็ได้ นี่ไม้ไผ่ไม่จำเป็น ไม้ไผ่ เอาไว้เมืองจีน เห็นไหม ม่านไม้ไผ่ปูน ใต้เรามันคนไทย เราเอาอะไรก็ได้ แต่เขาทำสวนไผ่จนเขา ตัดหน่อไม้ขาย จนเขามีฐานะของเขาขึ้นมาได้ ถ้าคนเขาตั้งใจ เขาทำของเขา มันก็เป็น เศรษฐกิจของเขาละ นี่ก็เหมือนกัน ขึ้นต้นเป็นลำไม้ไผ่มันไม่รู้จัก มันไม่รู้จกว่ามีคุณค่าอะไรไร ถ้ามันไม่รู้จกว่ามีคุณค่า ไม่รู้จกว่าสิ่งนี้มีประโยชน์อย่างไร

มันเป็นประโยชน์มาก มันสารพัดประโยชน์ ถ้าสารพัดประโยชน์ สารพัดประโยชน์เกิด มาได้ เกิดจากจิต ถ้าจิตมันทำความสงบของใจเข้ามาได้ มันจะเห็นคุณค่าของมัน ถ้าเห็น คุณค่าของมันนะ มันจะเริ่มทำประโยชน์ของมัน ถ้ามันทำประโยชน์ของมันได้นะ นี่ใจ จิตที่เวียน วายตายเกิดในวัฏฏะ แล้วถ้ามันหาหัวใจของมันได้ มันพิจารณาของมันได้ไผ่

นี่ เห็นไหม เวลาครูบาอาจารย์บอกให้มีเครื่องอยู่ๆ ของใจ เครื่องอยู่ของมัน เครื่องอยู่ เป็นที่พักที่พึ่งพิงเหมือนศาลาพักร้อน ร้อนก็พัก นี่เครื่องอยู่ของใจๆ เครื่องอยู่ของใจแต่ไม่ใช่ใจ ไง นั่นเครื่องอยู่ของใจ แต่เวลาเขาจริงเขาจ้งขึ้นมา ตัวใจมันต้อง สงบระงับเข้ามาเป็นตัว ของมันเอง ตัวใจต้องเป็นตัวเอง เป็นสัมมาสมาธิ เป็นสิ่งที่ตั้งมั่น เป็นสิ่งที่มีคุณค่า แล้วมันมีคุณค่า ในตัวมันเองจริงๆ มันมีคุณค่าในตัวของมันเองเพราะถ้ามันได้ ความ สงบระงับเข้ามา มันจะเป็นปัดจัตตัง เป็นสันติภูริโก เป็นความรู้จริงของผู้ที่ประพฤติ ปฏิบัติ เป็นผู้รู้จริงไผ่

นี่พื้นฐานของมัน พื้นฐานที่เราทำกันอยู่ไผ่ แล้วทำอยู่ไผ่ มันก็อยู่ที่วาสนาของคน วาสนาของคนนะ เวลาคนที่ม้อานาจวาสนาขึ้นมา เขาทำความสงบระงับของเขาได้บ้าง แล้ว คนที่ทำความสงบของเขาได้ ถ้าเขาไม่มีวาสนาเขาก็ไม่มีครูบาอาจารย์คอยชี้แนะ เขาก็รักษาของ เขา เขาว่าสิ่งนั้นเป็นคุณสมบัติของ เขา ถ้าคนที่ประพฤติปฏิบัติขึ้นมาแล้ว เห็นไหม ปฏิบัติ ล้มลุก- คลุกคลาน ปฏิบัติแล้วไม่สมความปรารถนาของเขา นั่นก็เป็นอานาจวาสนาของเขา

นี่แล้วคนที่ประพฤติปฏิบัติ เห็นใหม่ คน ๕ เปอร์เซ็นต์ เห็นใหม่ ที่ว่าจิตมันมหัศจรรย์ จิตนี้มันคิดคะนองเวลาสงบแล้วมัน อู้ฮู้! ออกไปรู้ไปเห็นอะไรเรื่อยแปดเลย แล้วออกไปรู้ไปเห็นตามความเป็นจริงนะ ๕ เปอร์เซ็นต์ ๕ เปอร์เซ็นต์

แต่! แต่! ไอ้พวกหย่าเปเวลาประพฤติปฏิบัติแล้วรู้ไอ้โน่น รู้ไอ้โน้ ไร้สาระ! จิตคิดจิตคะนองที่เขาว่านี่เขาว่าจริงของเขาละ แล้วเขาว่าจริงแล้วเขาไม่ตื่นตื่น เขาไม่เอามาคุยไม่ไป เขาไม่เอามาอวด ไม่มาเหยียบย่ำคนอื่นว่า ของฉันพิเศษกว่าคนอื่น

ไอ้การเหยียบย่ำเขา เห็นใหม่ นี่มานะ มานะ ๙ ยังไม่เคยเจอเลย ไอ้ที่ปฏิญ์ข้างนอกมันก็ย่ำเขาแล้ว เขาปฏิบัติมาเพื่ออ่อนน้อมถ่อมตน เขาปฏิบัติมาเพื่อจิตอิสระ จิตอิสระนี่มัน เป็นอิสระในตัวมันเอง มันจะไปข่มขี้ใคร ไอ้ที่สำมะเลเทเมา โอ้ย! เห็นนู่นเห็นนี่ ไร้สาระ! ไร้สาระมาก

แต่! แต่ถ้าเป็นวงกรรมฐานเป็นครูบาอาจารย์ของเรา ความเห็นอย่างนั้นมันเป็นความเห็นที่น่าสงสาร ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติเหมือน เหมือนเรานี่ เราเกิดมานะ เราเกิดมาอยู่ในครรรค์ ๙ เดือน ถึงคลอดออกมาเป็นทารก เป็นทารกแล้วนี่มันต้องเป็นทารกกว่ามันเจริญเติบโตขึ้นมา นี่ เห็นใหม่ พ่อแม่เลี้ยงดูฟูมฟัก มาขนาดไหน

จิต จิตผู้ที่จะหัดประพฤติปฏิบัติมันไร้เดียงสา มัน ไร้เดียงสา มาก แล้วมันโดนพญามารครอบงำมันไว้ แต่มันหลง ตัวมันเองว่ามันยิ่งใหญ่ นะ คนมีกิเลสมันสำคัญตนว่า “รู้ใหม่ว่ากูยิ่งใหญ่ขนาดไหน” ยิ่งใหญ่ในความรู้สึกนึกคิดนั่นไง แต่ความจริง มันไร้เดียงสา มันไม่รู้จักตัวมันเองไง เพราะความไร้เดียงสา นั้นเวลาประพฤติปฏิบัติเป็นอย่างนั้น รู้ไอ้โน่น รู้ไอ้โน้ เพราะ มันไร้เดียงสา แล้วไม่มีวาสนา

ถ้าคนมีวาสนานะ จะรู้เห็นสิ่งใดมันมีสติสัมปชัญญะนะ แคะนู่น กามจิตตัวเองว่านั่นคืออะไร จบแล้ว พอถาม สติมันสมบุรณ์ขึ้นมา พอสติมันสมบุรณ์ขึ้นมา จิต เห็นใหม่ รู้ได้หนึ่งเดียว เพราะคำถามทำให้จิตมันรู้สิ่งนั้น รู้สิ่งนั้นสิ่งที่รู้ที่เห็นมันจะไปไหน

ไอ้ที่รู้ที่เห็นเรื่อยแปด ไร้เดียงสา เขาทำความสงบ ทำความสงบของใจใจ เบื้องต้นเป็นลำไม้ไผ่ มันไม่รู้จัก มันไม่รู้จักไม้ไผ่ ไม่รู้จักว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์ เพราะมันไม่รู้จักตัวมันเองไง มันไม่รู้จักใจของมันเองไง

ลองได้รู้ใจของเขาเอง เวลาครูบาอาจารย์ที่ท่านประพฤติปฏิบัติมาแล้วเวลาอบรมบ่มเพาะนะ เพราะโดยธรรมชาติจิตนี้เวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะ การเกิดเป็นคนจิตมันมาเกิดเพราะเกิดแล้วมันถึงเกิดมาเป็นมนุษย์ไง

แล้วเวลาเกิดเป็นมนุษย์แล้ว องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเจ้าของชาติชัตถะ เวลาท่านไปเที่ยวสวนเห็นคนเกิด คนแก่ คนเจ็บ คนตายไป สังเวช มันต้องมีฝั่งตรงข้ามที่ไม่เกิดไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย นี่ด้วยอำนาจวาสนานะ นี่คืออุดมการณ์ นี่คือทัศนคติในหัวใจที่เห็นคน

เกิด คนแก่ คนเจ็บ คนตาย แล้วมันมีทัศนคติว่ามันต้องมีฝั่งตรงข้าม พอเห็นสิ่งใดแล้วปัญญา มันคิดใจ ไม่ใช่เห็นสิ่งใดแล้วเชื่อตามนั้นไง แล้วตามเขาไปไง เห็นสิ่งใดแล้วเห็น เห็น เห็นแล้วใช้ สติใช้ปัญญาใคร่ครวญ ถ้ามันมีอย่างนี้ มันต้องมีฝั่งตรงข้าม

นี่ไง ในทางตะวันตก เห็นใหม่ เขาบอกว่าอย่าเชื่อ มี สิ่งใดต้องถามๆ ถามความคิดเอง แล้วให้ตอบว่ามันเป็นอย่างนั้น จริงหรือเปล่า เขาให้ค้นคว้าไม่ให้เชื่อตามๆ กันไป นี่ไง ศรัทธา คือความเชื่อ เชื่ออะไร เชื่อสัจจะเชื่อความจริง เชื่อว่าพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เชื่อเรื่องของ ศาสนา เชื่อ เชื่อมันมีอยู่จริง

แต่! แต่เวลาปฏิบัติ เห็นใหม่ กาลามสูตรไม่ให้เชื่อๆ ใจ ไม่เชื่อต้องถาม ถาม ถามใจของตน ถ้าผู้ที่ประพฤติปฏิบัติที่ไปรู้ไปเห็น ลองถามสัจจริงหรือเปล่า ตัวเองก็สงสัยแต่ก็อยากจะทำ ว่า ฉันเห็น ฉันรู้ แล้วมันได้อะไร นี่ไง ความไร้เดียงสาไง มันถึงว่า ในความเป็นมนุษย์ที่จะ ประพฤติปฏิบัติมันน่าสงสารตรงนี้แหละ น่าสงสารคนที่ออกประพฤติปฏิบัติแล้วไปรู้ไปเห็นสิ่ง ต่างๆ มัน เป็นความไร้เดียงสาของจิต ไร้เดียงสามาก เพราะอะไร

เพราะถ้าคนที่มีอำนาจวาสนา เวลาทำความสงบของใจเข้ามา ก็ใจเพื่อสงบใจ เพื่อสงบแล้วใจเป็นอิสระใจ พอใจเป็นอิสระ เห็นใหม่ ขั้นต้นเป็นลำไม้ไผ่ ถ้ามันมีไม้ไผ่ ไม้ไผ่มันทำประโยชน์ได้อีกมากมายมหาศาลเลย นี่ขั้นของการทำความสงบของใจนะ ขั้นต้นเป็นลำไม้ไผ่ แต่มันไม่รู้ไม่เห็น แต่คนที่เขารู้เขาเห็น เขาทำประโยชน์ด้วยไม้ไผ่ของเขา ด้วยอุมการณ์ของเขา ด้วยใจของเขา ด้วยประโยชน์กับเขา

จิตแก่จิต จิตตภาวนา การภาวนาภาคปริยัติ - ปฏิบัติ เวลา ภาคปริยัติคือการศึกษาค้นคว้าก็ค้นคว้าจากสัญญาอารมณ์ไง สัญญาอารมณ์ความเกิดเป็นมนุษย์ คนเกิดเป็นมนุษย์มีธาตุ ๔ และขันธ์ ๕ ใจ ขันธ์ ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทำงานโดยสมบูรณ์ของมัน มันถึงเป็นความคิด แล้วเอาความคิดนั้นไปศึกษาไปเล่าเรียน มันก็เล่าเรียน เห็นใหม่

ความคิดเกิดจากจิตที่ไม่ใช่จิต ไม่ใช่จิตเพราะอะไร?

เพราะทำความสงบไม่เป็น แล้วไม่รู้จักจิตของตนเองไง เวลาศึกษาเล่าเรียนธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สัญญาความจำใจ ก็เอาสิ่งนี้ไปเรียนไปจำ เรียนด้วยอะไร เรียนด้วยวิชา เรียนด้วยความไม่รู้ รู้ธรรมะ ศึกษาธรรมะของ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอบได้เปรียญแต่ไม่รู้ความจริง รู้ธรรมะแต่ไม่รู้ความจริง มันได้แต่ชื่อใจ ศึกษา ศึกษาโดยสัญญา ศึกษาโดยขันธ์ ๕ ใจ

แล้วความจริงอยู่ไหนล่ะ

ความจริงมันจะเกิด เกิดจากการกระทำนี้ไงภาคปฏิบัติ

ปริยัติ ปริยัติศึกษาทรงจำธรรมวินัย สัญญาทั้งนั้น นกแก้วนกขุนทองทั้งนั้น เอาแต่ชื่อมันมา แต่วิเคราะห์วิจัยได้นะ มีประกาศนียบัตรซะด้วย แต่เอาความจริง คุณสิ หลวงตาพระมหาบัวท่านจอมมหา ท่านพูดเองไง เวลาจะปฏิบัติ แล้วถ้ามันไม่มีอยู่ ละ จอมหานะ แล้วถ้าไม่มีอยู่ ละ ก็เรียนจบแล้ว นี่จบธรรมะไง แต่ไม่รู้ ภาคปริยัติ

นี่ปฏิบัติๆ เห็นไหม ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ภาคปริยัติมีการศึกษา ศึกษา เห็นไหม สิ่งที่เป็นวัฒนธรรมประเพณีสิ่งที่เป็นโลกนี้ไง วิชาการๆ ไร โลกเจริญ เจริญเพราะปัญญาของคนธรรมดา ที่จะมันคงๆ เขาบอกต้องให้ศึกษาให้มันชัดเจนขึ้นมาไง ปริยัติเขาศึกษาไว้ให้ปฏิบัติไง เพราะศึกษามาก มีความรู้มาก เวลาจะปฏิบัติขึ้นมา เห็นไหม บ้านหลังใหญ่ไม่สงบสักที ทำให้สงบไม่ได้ เอ้อ! มันคงไม่มีหรอก ทั้งๆ ที่จิตมันอยู่กับเรา มันคงไม่มีหรอก มันคงเป็นไปไม่ได้หรอก แล้วสุดท้ายก็เรววาสนาน้อย เลิกเถอะ เออ! เลิก จบ!

แต่ถ้ามีอำนาจวาสนา เห็นไหม เวลาหลวงตาพระมหาบัวท่านออกประพฤติปฏิบัติไป ต้องมีคนชี้หน้า ต้องมีคนบอก แล้วถ้า มีคนชี้หน้ามีคนบอก หลวงปู่มันเท่านั้น แล้วเวลาเข้าไปหาท่าน เต็มที่เลยนะ สิ่งที่เราเรียนมา สาธุ ธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประเสริฐมาก ให้ใส่ลิ้นชักสมองไว้ เพราะเวลาปฏิบัติไปมันน่าสงสารไป

คุณสิ เวลาเราเป็นนักปฏิบัติ เห็นไหม ที่บอกว่า “ไร้เดียงสา” เวลาปฏิบัติไปรู้ไฉน รู้ไฉน ไปเห็นไฉนนะ มัน เป็นมารยา มารยาของกิเลสทั้งสิ้น มันเป็นมารยาสาโดยทั้งสิ้น

แต่ถ้าจิตคิดจิตคะนองแบบหลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น จิตหลวงปู่มั่นเวลาสงบแล้วมหัศจรรย์มาก นี่ไปรู้ไปเห็นสิ่งใดแล้วรู้เห็นด้วยสติสมบุรณ์แบบไป “เอ๊ะ! นั่นมันคืออะไร? นี่มันเป็นอย่างไร? สุดท้ายแล้วทำไมจิตใจเราไม่เจริญพัฒนาขึ้น?” ท่านพิจารณาของท่าน ท่านเห็นแล้วท่านไม่สำคัญตนว่าท่านรู้ ท่านแน่ ท่านยอดเยี่ยมไง ท่านเห็นแล้วท่านว่า “ทำไมมันเป็นอย่างนั้น? แล้ววิธีการแก้ไขมันแก้ไขอย่างไร? แล้วแก้ไขให้เราเดินหน้าไปอย่างไร?”

เวลาท่านเห็น ท่านคิดอย่างนั้น ท่านไม่คิดแบบพวก มารยาสาโดยไป “โอ้โฮ! มหัศจรรย์ โอ๊ย! จะนอนหมอบกราบกิเลสอยู่ตรงนี้แหละ” โอ๊ย! สิ่งที่เป็นนิमितมันเป็นมารยาของกิเลสทั้งนั้นเลย นี่ไง ขึ้นต้นเป็นลำไม้ไผ่มันไปได้ แต่ไอ้พวกกระถิน ไอ้พวกหญ้า พวกกอพง มันไม่ได้ลำไม้ไผ่

ขึ้นต้นด้วยลำไม้ไผ่ ทำความสงบของใจเข้ามาก่อน ถ้าใจสงบระงับเข้ามา เห็นไหม ถ้าเป็นสัจจะเป็นความจริงนะ เป็นสัจจะเป็นความจริงมันมีความสุข ความสงบ ความระงับ

เรา เห็นไหม คุณสิ คนที่มีการศึกษา เวลาวิชาชีพอวิชาใด ก็แล้วแต่ก็มีการศึกษามา เวลาเขาทำงานทางวิชาชีพ เขาเข้าใจ เขาเข้าใจนะ เพราะว่าเขามีสายวิชาการของเขา แต่ถ้ามันคน

ละสาขาละ คนละสาขา เห็นไหม แล้วคนละสาขาเราก็ไม่รู้เหมือนกัน ว่าไฉนนั้นเขาควรทำอย่างไร นี่ก็เหมือนกัน เวลาถ้าจิตมันไม่สงบล่ะ? จิตมันไม่รู้ไม่เห็นของมันล่ะ? แล้วจิตมันสงบล่ะ?

จิตมันสงบมันรู้มันเห็นของมันไง ขึ้นต้นเป็นลำไม้ไผ่ ถ้าเป็นครูบาอาจารย์ของเรานะ จิตสงบระงับแล้วฝึกหัดใช้ปัญญา จิตสงบระงับนะขึ้นต้นเป็นลำไม้ไผ่ เรามีสวนไผ่ เรามีหน่อไม้ เรามีลำไผ่ ลำไผ่จะไปทำอะไรก็ได้ ถ้าทำอะไรได้ ถ้าเป็นประโยชน์ก็ได้ทำหัตถกรรมขึ้นมายิ่งยอดเยี่ยมใหญ่เลย เวลาทำนั้นนะ จากไม้ไผ่เขาทำประโยชน์ต่อเนื้อไป

ถ้าจิตเราสงบแล้วยกขึ้นสูวิปัสสนา ขึ้นของปัญญา ปัญญาๆ ปัญญามันจะเกิดอย่างไร? ใ้อปัญญาที่มันใช้กันอยู่นี้มันเป็นปัญญาของโลก มันเป็นสามัญสำนึกของมนุษย์ เวลาธรรมะสุดมย- ปัญญา ปัญญาคือการศึกษาเล่าเรียน นี่ปัญญา ปัญญาชนิดหนึ่ง จินตมยปัญญา เห็นไหม ปัญญาเกิดจากจินตนาการ ปัญญาเกิดจากตรรกะนี่อีกเรื่องหนึ่ง

ภาวนามยปัญญาไม่มีใครรู้จักหรอก เพราะมันเกิดมา อย่างไร? เทวเม ภิกษเว ทางสองส่วนที่ไม่ควรเสพ เขาก็ บอกว่า “สองส่วนนั้นผิดหมด” สอง สอง สองอะไรของมึง!

ทางสองส่วนที่ไม่ควรเสพ เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเทศน์ปัญจวัคคีย์ ปัญจวัคคีย์นี้ประพฤติปฏิบัติมากับ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อุตตกิลมถานุโยค เห็นไหม ทรมานร่างกายต่างๆ อดอาหารร้อยแปด ทำมาหมดแล้ว นั่น อุตตกิลมถานุโยค

นี่ไง เวลานางสุชาดา เห็นไหม จะแก่นบนเทวดามาถวายอาหาร ฉันทอาหารของนางสุชาดา นี่กามสุขัลลิกานุโยค แหม! มีความสุขอีกล่ะ ทางสองส่วนไม่ควรเสพ ทางสองส่วนไม่ควรเสพ มัชฌิมาปฏิปทานี้ทางสายกลางๆ บอกว่า “มันเป็นสองๆ ไม่ใช่ มันเป็นหนึ่งใน เขาว่าอะไรก็เป็นหนึ่ง ไม่ใช่!” หนึ่งเป็นสัมมาสมาธิ สัมมาสมาธิเป็นหนึ่งใน

“สมาธิเป็นตัวเป็นตนไหม?”

“ใช่” สมาธิเป็นตัวเป็นตนสิ ก็เป็นตนของสมาธินั้นไง เป็นจิตนั้นไง เวลาเป็นตัวเป็นตนขึ้นมาให้มันสงบจริงด้วยสิ นี่ไง ขึ้นต้นเป็นลำไม้ไผ่ ใจเห็นไม้ไผ่ไหม? เห็นไม้ไผ่ไหม? ไม้ไผ่ของตนเห็นหรือเปล่า? ไม่เห็น ไม่รู้ จับต้องไม่ได้ ไม่มี นี่ไง ขึ้นต้น ด้วยลำไม้ไผ่ เหลาไปเป็นบ้องกัญชา

ไม้ไผ่ คนทำความสงบของใจได้นะ เยอะแยะไปหมดเลย แล้วภาวนาไม่เป็น สงบก็คือสงบนั้นแหละ จิตสงบแล้ว เออ! ติดสมาธิก็จบ! พอจิตสงบแล้วนะไปรู้เห็นสิ่งใดนะก็จบ ขึ้นต้นเป็นลำไม้ไผ่เหลาลงไปกลายเป็นบ้องกัญชา ละเมออยู่นั่น มันกำลังดูดกัญชากันนะ โอ้! ยิ้มแป้นเลยล่ะ โอ๊ย! มีความสุข มีความสุข ขึ้นต้นเป็นลำไม้ไผ่เหลาลงไปกลายเป็นบ้องกัญชา เป็นอย่างนั้นหรือ? มันเป็นไปได้ไม่ได้! มันไม่ใช่ความจริง! ถ้าเป็นความจริงแล้วนะ จิตสงบระงับแล้วยกขึ้นสูวิปัสสนาเป็นหรือเปล่า?

ถ้ายกขึ้นสู่วิภัสสนาเป็นนะ ตอนนี้มีมันมีสังคัมสงเคราะห์มากที่เขาพยายามปลูกฝังเด็กน้อยให้หัดทำหัตถกรรม ให้รู้จักจักรู้จักงาน รู้จักทำสิ่งใดเพื่อเป็นงานหัตถกรรม เป็นงานฝีมือแล้วมีฝีมือไว้ ถ้าต่อไปมันเป็นอาชีพได้ ถ้าเรามีเวลาว่างเราก็ทำเป็นอาชีพเสริม เห็นไหม งานหัตถกรรมต่างๆ เขาฝึกหัดๆ มันก็ใช้ไม้ไผ่ไปทำงานจักสานไป คนมีสติปัญญาเขาทำบ้าน คนชาวเขาต่างๆ สมัยก่อนเขาใช้ไม้ไผ่ ใช้จาก ใช้ใบตองตึง เขาสร้างบ้าน ของเขาได้ด้วยไม้ไผ่

นี่ก็เหมือนกัน ถ้าเรายกขึ้นสู่วิภัสสนาได้ เราฝึกหัดใช้ปัญญาเป็น ถ้าฝึกหัดใช้ปัญญาเป็น เห็นไหม ปัญญาที่เกิดขึ้น สุตมยปัญญา จินตมยปัญญา ภาวนามยปัญญา มันจะชัดเจนของมัน ชัดเจนของมันเพราะเวลาเราประพฤติปฏิบัติ มันเป็นระดับของมันไป เวลาสุตมยปัญญาก็นี่ศึกษากันอยู่นี่ ศึกษานี้สุตมย-ปัญญา แล้วถ้าวิเคราะห์หิวจัยไปมันก็หลงตัวมันเองว่า “นี่วิภัสสนา ไฉน! เราใช้ปัญญาวิเคราะห์ เราทำวิทยานิพนธ์ ไฉน! ยอดเยี่ยม”

โลกๆ ทั้งนั้น อยู่ในวงวนของปุถุชน นี่สามัญสำนึกของมนุษย์เป็นอย่างนั้น นี่สุตมยปัญญาแล้วมันก็ฝังใจอยู่อย่างนั้น ว่าตัวเองมีสติปัญญา เพราะตัวเองจบ เรียนจบ ตัวเองได้ใบประกาศ ตัวเองได้วิเคราะห์หิวจัยว่า “ตัวเองมีความรู้ นี่เป็นศาสตราจารย์ ยอดเยี่ยม” นี่มันเป็นโลกียะ มันเป็นโลก มันเกิดจากสามัญสำนึกของมนุษย์ ที่มนุษย์ที่จะศึกษาเล่าเรียนนั้น

นี่ทำความสงบของใจเข้ามาๆ เวลาจะภาคปฏิบัติ ภาคปฏิบัติไป เวลาทำความสงบของใจเข้ามา เห็นไหม ขึ้นต้นเป็นลำไม้ไผ่ทำความสงบเป็นไป นี่ไง ทำไมทำความสงบเป็น กับทำ ความสงบไม่เป็นละ ทำความสงบไม่เป็น ว่างๆ ว่างๆ นี่อารมณ์ไม่ใช่จิต อารมณ์นี่ไม่มีจิตไม่มีอารมณ์ ไม่มีจิตไม่มีความรู้สึก ความรู้สึกอารมณ์ต่างๆ เกิดจากจิตทั้งสิ้น การเกิดจากจิตทั้งสิ้น นั่นคืออาการ ไม่ใช่จิต

แล้วพุทโธก็เป็นอาการเหมือนกัน คำบริกรรมทั้งสิ้นเป็นอาการทั้งสิ้น แต่พอคำบริกรรมให้จิตมันทำใจ จิตทำของเขา เวลาฝึกหัดของเขา เพราะการกระทำของเขา นี่สุขภาพกาย สุขภาพจิต สุขภาพกาย เห็นไหม ออกกำลังกายต่างๆ นี่เราออกกำลังกายเพื่อสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง เราใช้อารมณ์ความรู้สึกตามแต่กิเลสมันคิดร้อยแปดพันเก้า ตามแต่กิเลสมันจะชักจูงไป

บัดนี้เราได้ศึกษามาแล้ว เราศึกษาปริยัติ ศึกษาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีครูบาอาจารย์ชี้แนะ มีข้อวัตรปฏิบัติเป็นเครื่องอยู่ของใจ เครื่องอยู่ของใจแต่ยังไม่เข้าใจ นี่มีคำบริกรรมๆ นี่ใจมันทำ ใจมันบริกรรม ต้องมีคำบริกรรม มีการกระทำ ใจมีการกระทำมันก็ไม่คิดเรื่องอื่น คิดแต่เรื่องการ กระทำ พุทโธๆ มันก็ไม่คิดเรื่องอื่น พุทโธๆ จนพุทโธกับจิตมันเป็นอันเดียวกัน มันคล้องตัวๆ ขึ้นมา พุทโธจนพุทโธไม่ได้เลย ตัวมันเองนี่ เอ๊ะ! เอ๊ะ! มันจะรู้จริง

ถ้าใครทำสมาธิเป็นขึ้นต้นเป็นลำไม้ไผ่ แล้วมันได้แล้ว มันจะมีความสุขมาก ขณิกสมาธิก็มีความสุขเล็กน้อย อุปจารสมาธิ อะไรนี่ เพราะอุปจารสมาธิมันจะออกรู้ เป็นสมาธิด้วย แล้วมีปัญหาด้วย ปัญญาคือความคิด แต่ความคิดนี้มันยังจับต้น ขนปลายไม่ถูก คือยังยกขึ้นสู่

วิปัสสนาไม่ได้มั่นคง แต่มันมีร่องรอย ของมัน ร่องรอยคืออาการของจิต ระดับนี้มันจะออกอย่างนี้ นี่ไง นี่อุปจารสมาธิ

แล้วถ้ามันเป็นไปได้จริง มันเป็นความสุขจริง มันจะเข้าสู่อัปนาสมาธินี้ ใ้อโฮ! ใน ๓ โลกธาตุนี้ไม่มี จิตที่มันเป็นอิสระนี้สักแต่ว่าปรากฏ สักแต่ว่า ขนาดกายกับใจที่เกิดมาอยู่ด้วยกัน เราอยู่ด้วยกันมาตั้งแต่เกิด **อัปนาสมาธินี้มันไม่รับรู้เรื่องราวทั้งหมด** อายตนะดับหมด ตัวมันเด่นชัดของมัน สักแต่ว่าด้วย ไม่ใช่เด่นชัดแบบ แหม! จันรู้จริงไม่ใช่! เด่นชัดของมันอย่างละเอียด ขึ้นต้นเป็นลำไม้ไผ่ นี่แค่สมาธิ สมาธิแก้กิเลสไม่ได้ สมาธิเป็นสมาธิ

แล้วเวลาคนที่ประพฤติปฏิบัตินี้ปฏิบัติอย่างไร? เอาอะไรปฏิบัติ? สมองปฏิบัติใช่ไหม? เอาอารมณ์ปฏิบัติใช่ไหม? เอาความคิดปฏิบัติใช่ไหม? **แต่เวลาภาคปฏิบัติเอาจิตปฏิบัติ** จิตตภาวนา มันเอาอารมณ์ภาวนาไป มันก็เลยกลายเป็นบ่วงกัญชาไป ขึ้นต้นเป็นลำไม้ไผ่เหลาลงไปกลายเป็นบ่วงกัญชา ยิ้มแย้มแจ่มใสตายิ้มเลย หนักๆ เข้าหลอนนะนะ มันเป็นข้อเท็จจริงตรงไหน?

ถ้าเป็นข้อเท็จจริงๆ จิตสงบแล้วยกขึ้นสู่วิปัสสนา ถ้ายกขึ้นสู่วิปัสสนา เห็นไหม พอจิตสงบแล้วถ้ามันเห็นกาย เห็นเวทนา เห็นจิต เห็นธรรม ตามความเป็นจริง ถ้าเห็นกาย จิตเห็นจิต เริ่มต้นจากการทำสมาธิ เห็นไหม ความคิดไม่ใช่จิต ความคิด เกิดจากสัญชาตญาณ เกิดจากสถานะความเป็นมนุษย์ เพราะเทวดา อินทร์ พรหม เขาคิดอีกอย่างหนึ่ง

นี่ไง พุดถึงเริ่มต้นนะ ความคิดไม่ใช่จิต เวลาจิตมันสงบแล้วๆ จิตสงบแล้วจิตเห็นจิต แล้วมันเห็นอย่างไรล่ะ? มัน อะไรเห็นล่ะ? แล้วรู้ได้อย่างไรว่าเห็นหรือไม่เห็น?

ขึ้นต้นเป็นลำไม้ไผ่เหลาลงไปกลายเป็นบ่วงกัญชา ไม่เห็น กลายเป็นบ่วงกัญชาเป็นอารมณ์ไป เป็นสิ่งที่กิเลสมันชักนำไป เป็นสิ่งที่กิเลสมันบังเงาไป แล้วมันเป็นปัญญาไหมล่ะ ถ้ามันไม่เป็นปัญญา มันถึงรู้ไม่ได้ไงว่าสุตมยปัญญาเป็นอย่างไร สุตมยปัญญาโลกๆ เขาเป็นกัน แต่เขาหลงตัว เขาเองว่าเขาภาวนาเปลี่ยนเป็น วิปัสสนา นั่นคือการหลงผิดของเขา

แต่ถ้าเราประพฤติปฏิบัติ เราเองเราก็เป็นปุถุชนเหมือนกัน เราก็มีกิเลสมีติดบอดเหมือนกัน แต่เราก็ประพฤติปฏิบัติของเรา โดยที่มีครูบาอาจารย์คอยคุ้มครองดูแลไป เวลามันเป็นสุตมยปัญญาก็เป็นสุตมยปัญญาไปก่อน มันเรื่องธรรมชาติ เรื่องธรรมชาติเพราะเราเกิดเป็นมนุษย์ไง มนุษย์มีธาตุ ๔ และขันธ์ ๕ มนุษย์มีสมบุรณ์แบบด้วยความรู้สึกนึกคิดแบบนี้ นี่คือมนุษย์ไง

แต่มนุษย์ที่มีคุณภาพ มนุษย์ที่มีอุดมการณ์เขาก็อยากจะทำปฏิบัติของเขา ศึกษาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ววางไว้ นั่นเป็นสมบัติขององค์สมเด็จพระ

แต่เรื่องภาวณาถ้ามันเป็นจริงมันไม่ใช่จักสานนะ มันจะฆ่ากิเลส กิเลสที่ฆ่ายาก กิเลสแก่นของกิเลสเลยล่ะ แล้วคนรู้คนเห็น มันได้ยาก แล้วกิเลสมันกลัวอย่างเดียว กลัวธรรมชาติขององค์-สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ฉะนั้น เวลาใครที่จะประพฤติปฏิบัติมัน ถึงพยายามยุแห่ยุแยงตะแคงรั่วพยายามจะทำให้ผู้นี้เลิกกราไป

คนที่มีความฉลาดเท่านี้ คนที่มีความฉลาดทำสำเร็จจะเป็นความจริงนะ ๗ วัน ๗ เดือน ๗ ปี อย่างน้อยเป็นอนาคามี อนาคามีไม่เกิดในกามภพแล้ว แล้วกามภพ เห็นใหม่ ดุสิต วัฏฏะ กามภพ รูปภพ อรูปภพ มันเข้ากัน มันเข้ากัน กับข้อเท็จจริงที่รู้ตามความเป็นจริงนะ มันรู้แจ่มแจ้ง ปัจจัตตัง สันทิฏฐิโกโง โครบอก

แต่! แต่ตอนนี้กิเลสมันปิดหัวใจ ไม่รู้เรื่อง เกิดมาเป็นเราแล้วยังไม่รู้เลยเราอยู่ไหนล่ะ เพราะทำสมาธิไม่เป็นไง ใครทำสมาธิเป็น อ้อ! จิตเป็นอย่างไรเอง มันก็ซาบซึ้งแล้ว ทั้งซาบทั้งซึ้ง ทั้งเห็นคุณค่า แต่วิปัสสนาไม่เป็น

ถ้าวิปัสสนาเป็น เห็นใหม่ ถ้าจิตเห็นอาการของจิต จิต เห็นสติปัญญา ๔ ตามความเป็นจริง แล้วจิตเห็นแล้วนะ ถ้ามันตั้งมันของมันได้ เวลาจิตเห็นนี้ส่วนใหญ่แล้วเห็นแวบๆ แล้ว เห็นแล้วมันตกใจ มันทำไม่ได้หรอก มันจับต้องได้ยากนะ

ถ้ามีครูบาอาจารย์บอกให้ใจเย็นๆ ทำความสงบของใจให้ มันคง ถ้าจิตใจมันคงแล้วเราก็แสวงหาของเรา ถ้าเราพบเราเห็นสิ่งใดเราก็ใจเย็นๆ นะ เห็นแล้วจับแล้วพิจารณาของมันได้ ถ้าจับพิจารณาได้นะ พอพิจารณาไป เห็นใหม่ จิตเห็นจิต ตัวจิตนั้น ประกอบไปด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณอีกล่ะ

นี่ไง นี่จิตเห็นจิต จิตเห็นจิตแล้วจิตมันประกอบไปด้วยอะไร จิตมีความรู้สึกอย่างไร เห็นใหม่ แล้วอาการของมันวิถีแห่งจิต วิถีแห่งความคิด ความคิดเกิดดับๆ มันเกิดอย่างไร อะไรเป็นต้นเหตุ อะไรเป็นส่วนส่งเสริมส่วนบีบคั้น อะไรรับรู้ อะไรที่มันทำให้ความคิดมันสมบูรณ์ในตัว ความคิดได้ ถ้าสติมันเท่าทัน แล้วใช้สติปัญญาละ เพราะมันแบ่ง มันแบ่งว่าอารมณ์ไปไม่ได้หรอก กึก! กึกๆ ความรู้สึก จิตเห็นจิตใน กึก! กึกก็หมายความว่ามันคิดไม่ได้ มันคิดไม่ไป เห็นความคิดแต่ความคิดโดนปัญญาแยกแยะ ความคิดโดนปัญญาตีแผ่ออกมา ตีแผ่ ตีแผ่เพราะอะไร นี่ไง สิ่งนี้ มันเป็นอารมณ์ เป็นสัญญาอารมณ์ได้ เป็นความรู้สึกนึกคิดได้ เพราะมันมีต้นหาความทะยานอยาก

ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ทุกข์ดับ วิธีการดับทุกข์ ทุกข์ควรกำหนด เหตุ เหตุ เห็นใหม่ ต้นหาความทะยานอยาก เหตุ เหตุแห่งทุกข์ เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ แล้วเหตุมันอยู่ไหน แล้วเหตุมัน เป็นอย่างไร เวลาปัญญามันเกิดขึ้นมันเกิดขึ้นอย่างนี้ มันไม่ใช่ เกิดขึ้นจากตำรานะ มันไม่ใช่เกิดขึ้นจากหัวใจเราไปจดจำของ หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่นมา

สิ่งปรากฏการณ์อย่างนี้มันได้เกิดบนหัวใจหลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่นมา ท่านได้พิจารณาของท่านแล้ว นั่นเป็นคุณสมบัติของท่าน เหมือนกับเวลาเทศน์ธัมมจักขุ เป็นคุณสมบัติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระไตรปิฎกเป็นคุณสมบัติ เป็นสมบัติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ใช่เป็นของผู้ที่ศึกษามา ผู้ที่ศึกษามานั้นเป็นทฤษฎี เห็นใหม่ เป็นสุขุมยปัญญา ปัญญาที่ศึกษาค้นคว้า

แต่เรามีอำนาจวาสนาขึ้นมา เราจะเริ่มปฏิบัติ เห็นใหม่ เราทำความเข้าใจของเราเข้ามา ถ้าใจสงบระงับแล้วจิตตภาวนา จิตตภาวนา จิตเห็นจิต จิตเห็นจิต จิตจับจิตได้ จิตจับจิตได้ จิตพิจารณาจิตตัวของจิตนั้น แล้วแยกแยะอารมณ์ แยกแยะ แยกแยะสิ่งที่มีมันเกิดขึ้น ถ้าสิ่งที่เกิดขึ้น เราไม่รู้เนี่ยมันคิดโน้นคิดนี่ๆ แล้วคิดอย่างไรวะ แล้วมันคิดอย่างไรละ ขณะมันคิดเราก็อึ้งซ่าน นี่เป็นสมาธินะ สมาธิก็เป็นความคิดอันหนึ่ง ความคิดไม่ใช่จิต พอเราปัญญาอบรมสมาธิไป

ปัญญาอบรมสมาธิ คือโลกีย์ปัญญา ปัญญาของโลก ปัญญาสามัญสำนึก เห็นใหม่ เพราะมันคิดไป ต้องหยุดคิด คิดให้ หยุดคิดไป พอหยุดคิดขึ้นมา หยุดคิด จิตเห็นจิต พอจิตเห็นจิต ความคิดอย่างนี้ถ้าเราใช้สติ เราใช้ปัญญา เราแยกแยะ เห็นใหม่ เราแยกเราแยะของเรา เราพิจารณาของเรา ถ้าจิตมีกำลังนะ ถ้าจิตไม่มีกำลังจับแล้ววงเลยนะ จับแล้วมันก็เป็นตอ เป็นความรู้สึกอย่างนั้น เป็นความรู้สึก เอ้อะๆๆ แต่ทำอะไรไม่เป็น วาง แล้วกลับมาพุทธโธ กลับมาปัญญาอบรมสมาธิ ต้องให้กำลัง ของเราแข็งแรงขึ้น

ฉะนั้น สมาธิสำคัญ ไม่สำคัญๆ คนที่ปฏิบัติไปมันจะรู้ไง ถ้าสมาธิอ่อนแอลงนะ คนที่เห็นกาย ภาพก็ล้มหมอน เห็นสิ่งใดแล้วก็แวบๆ อยู่อย่างนั้น แล้วก็เป็นแค่นี้ นี่ไง พอเหลาลงไปเลย กลายเป็นบ่อกัญชาไป นี่ขึ้นต้นเป็นลำไม้ไผ่เหลาลงไปกลายเป็นบ่อกัญชา บ่อกัญชามันไม่มีเหตุมีผล มันไม่มีข้อเท็จจริง มันไม่มีการยืนยันว่าอะไรจริงอะไรเท็จ เพียงแต่เรารู้เราเห็น เราก็ตาม มันไป แล้วตามมันไปแล้วก็สัญญาอารมณ์ แล้วก็ไปยึดมันมันว่า เรารู้ไอ้โน้น เรารู้ไอ้โน้ บ่อกัญชา

แต่ถ้ามันเป็นภาวนามยปัญญา ปัญญาเนี่ยมันจะคมกล้ามาก มันคมกล้าขึ้นมา เพราะมันได้กำลังมาจากสัมมาสมาธิ เวลาจิตที่มีพลังมีกำลังมาก มีกำลังแล้วมันจะไปหนุนปัญญาขึ้นมา เวลาหนุนปัญญาขึ้นมา ปัญญาถ้ามันจับต้องจับจิตเห็นอาการของจิต แล้วมันจับพิจารณาของมันได้ มันแยกของมัน พอแยกของมันนะ หยุดหมด ถ้าหยุดหมดแล้วบางทีหยุดจน มันวางได้เลยละ พอวางได้ เออ! มันวางได้ มันมีความสุขนะ มันวางได้ มันวางก็เลสนะ

จากเริ่มต้นไม่รู้ไม่เห็นอะไรทั้งสิ้น พอมันวางได้ วางได้ไง พอวางได้มันจะเข้าใจแล้ว อ้อ! ภาวนามยปัญญามันเป็นอย่างนี้ เพราะเราไม่เคยรู้เคยเห็นอย่างนี้ สิ่งที่เราไม่รู้เราเห็นอย่างนี้ เพราะ เราปฏิบัติมาจากเริ่มต้น จากที่เราปฏิบัติมาด้วยความสมบุกสมบัน เห็นใหม่ แค่ทำสมาธิ

เราก็เกือบเป็นเกือบตายแล้วละ แล้วทำสมาธิ พอทำสมาธิได้มันก็เป็นบาทเป็นฐานกับจิตของเรา

ถ้าจิตของเรามีบาทมีฐานขึ้นมา หลวงตาท่านพูดบ่อยมากเลยว่า **“ถ้าทำความสงบของใจได้ ทำสมาธิได้พออยู่พอกิน”** คำว่า “พออยู่พอกิน” มันรักษาสถานะของหัวใจได้ มันรักษาสถานะที่เราเป็นนักพรต เราเป็นนักบวช เราเป็นนักปฏิบัติอยู่ได้ ถ้าจิตมันเสื่อมนๆ มันร้อน ถ้าทำความสงบของใจได้ ทำสมาธิได้ พออยู่พอกิน คำว่า “พออยู่พอกิน” ก็พอแค่รักษาสถานะขึ้นต้นเป็นลำไม้ไผ่ ก็รักษาสถานะของหัวใจนี้ไว้เท่านั้น

แต่เวลาถ้ามันยกขึ้นสู่วิษัสนามันน้อยไปสู่สติปัญญา ๔ แล้วถ้าสติปัญญา ๔ มันจับต้องของมันได้ด้วย พอมันจับต้อง ของมันได้ด้วยนะ แล้วสติสมบูรณ์ แล้วมันแยกได้ กองนี้เป็นรูป กองนี้เป็นเวทนา กองนี้เป็นสัญญา กองนี้เป็นสังขาร กองนี้เป็นวิญญูญาณ มันเห็นชัดๆ นะ มันแยกเลย อารมณ์ความรู้สึกเป็น ๕ กอง แยกออก พอแยกออกมันก็รวมกันไม่ได้ มันก็หมุนไปไม่ได้ ความคิดก็เกิดไม่ได้ ความคิดเกิดไม่ได้เพราะปัญญามันเท่าทันความคิด ความคิดเกิดไม่ได้มันก็วาง พอมันวาง เราถึงจะรู้จัก อ้อ! ภาวนามยปัญญามันเป็นแบบนี้ ภาวนามยปัญญาเวลามันเป็นธรรมจักร จักรที่มันจะหมุนขึ้นจากหัวใจ

ดวงใจดวงใดไม่มีมรรค ดวงใจดวงนั้นไม่มีผล ดวงใจดวงใดที่เป็นมรรค
ภาวนามยปัญญาคือมรรค ๘ คือสมบูรณ์แบบด้วยดำริชอบ งานชอบ เพียรชอบ งานชอบงานในการค้นคว้า นี่ขึ้นต้น เป็นลำไม้ไผ่ จิตเห็นจิต จับต้องได้ มันเป็นงาน เป็นงานชอบ สติชอบ ความชอบธรรมในการกระทำนี้ไง เลี้ยงชีพชอบใจ

เวลานักปฏิบัติหรือชาวพุทธ เห็นไหม สัมมาอาชีวะ เรา ชื่อ เราชาย เราถูกต้อง อันนั้นเป็นของฆราวาส แต่เวลาปฏิบัติเลี้ยงชีพชอบ เลี้ยงหัวใจชอบ หัวใจที่มันเป็นพิษเป็นภัย หัวใจที่มัน อยู่ใต้กิเลส กิเลสมันมีอำนาจบาตรใหญ่มันทำให้หัวใจล้มลุกคลุก-คลาน ที่มันทุกข์มันยาก มันลำบากลำบากมาตลอด เราพยายามทำความสงบของใจเข้ามาเป็นสัมมาสมาธิ

เวลาเป็นสัมมาสมาธิถ้ายกขึ้นสู่วิษัสนาได้ นี่ไง จิตมันได้เสวยใจ ดวงใจดวงใดไม่มีมรรค ดวงใจดวงนั้นไม่มีผล ถ้าดวงใจดวงใดไม่มีมรรค มรรคมันเกิดขึ้นมาอย่างไร มรรคมันเกิดขึ้น มรรค นี่คือภาวนามยปัญญา ภาวนามยปัญญา สิ่งที่ว่า พระพุทธศาสนา เห็นไหม ศาสนาแห่งปัญญาๆ ปัญญามันเกิดขึ้น อย่างนี้ไง ถ้าปัญญามันเกิดขึ้นอย่างนี้ มันพิจารณาของมันไง มันชัดมันเจน นี่ภาคปฏิบัติ

เขาไม่เพื่อเจ้าเป็นนกแก้วนกขุนทอง พอเป็นบ็องกัญชาแล้วก็เคลิบเคลิ้ม ไม่มีหลัก ไม่มีเกณฑ์ ไม่มีสิ่งใดเป็นขึ้นเป็นอัน แล้วปฏิบัติอะไร การปฏิบัติจิตตภาวนา ตบะธรรม ตบะธรรมแผดเผากิเลส แผดเผากิเลสในใจของตน จับต้องได้หรือเปล่า ตั้งแต่เริ่มต้นปฏิบัตินะ ถ้าคนไม่เชื่อเขาก็ไม่เชื่อเรื่องศาสนา ว่า ศาสนามีคุณสมบัติอย่างไร เวลามาศึกษาที่ธรรมดรี นักรธรรม

โท นักธรรมเอกขึ้นมาแล้ว “อ้อ! วิสุทธิมรรคอย่างนี้ อ้อ! มันเข้าถึง มันมีคุณค่า” มีคุณค่าก็เป็นสมบัติของพระพุทธเจ้า ยังกระทำ ไม่ได้

ถ้ามีอำนาจวาสนาขึ้นมา มันถึงจะชวนชวายเป็นการ กระทำของเรา ถ้ามีการกระทำของเรา เห็นไหม เราก็จะกระทำในรูปแบบปฏิบัติของครูบาอาจารย์สายปฏิบัติอย่างไร ถ้าจะเอาสะดวกเอาสบายเอาความพอใจของตนก็ปฏิบัติพอเป็นพิธี พวกสมัครเล่น ถ้าเอาจริงเอาจังขึ้นมา “โ้ย! นี่มันอึดติดกิลมถานุโยค นี่มันเกินกว่าเหตุ”

มันอยู่ที่ความสมัครใจอยู่ที่วาสนาของคนแล้วมีการกระทำ ตามความเป็นจริงของเราขึ้นมา ครูบาอาจารย์ท่านทำออกมาแล้วเราเชื่อมั่น เราเชื่อมั่นในครูบาอาจารย์ที่ท่านนิพพานไปแล้ว แล้วท่านได้อบรมบ่มเพาะลูกศิษย์ลูกหาของท่านมา แล้วเราได้ประสบได้ยกย่องท่านว่าเป็นอาจารย์ของเรา แล้วเวลาประพฤติปฏิบัติขึ้นมา เวลาในวงปฏิบัตินะ ถ้าเราติด เราติดขัดเรามีความทุกข์ในใจ ครูบาอาจารย์ปลดเปลื้องไม่ได้ จะเป็นอาจารย์เราได้อย่างไร

เวลาเราปฏิบัติไม่ได้ ปฏิบัติไม่ได้เพราะอะไร ขึ้นต้นเป็น ลำไม้ไผ่ หาไม้ไผ่ไม่เจอ ง่ายๆ ที่เราก็นั่งนะ ตามทฤษฎีสวนไม้ เยอะแยะไปหมด ในป่า ป่าไม้เป็นทั้งป่าเลย เยอะแยะไปหมด ไม้ไผ่เป็นธรรมชาติฐาน นี่ไง ขึ้นต้นเป็นลำไม้ไผ่ แล้วก็หาไม้ไผ่ของเราไม่เจอ

เรามีครูบาอาจารย์ เห็นไหม ท่านคอยชี้คอยแนะ คอยปกครอง คอยคุ้มครองดูแล พยายามให้เราประพฤติปฏิบัติ ให้ได้ ทำความสงบของใจเข้ามาให้ได้ ถ้าใจสงบระงับขึ้นมาแล้ว ครูบาอาจารย์ท่านจะให้เทคนิคเลยละ ยกขึ้นสู่วิปัสสนามันต้องต่อเนื่องไป ถ้ามันไม่ต่อเนื่องไป ไม้ไผ่ถ้ามันรู้จริงมันก็พออยู่พอกิน แต่ถ้าต่อเนื่องมันต้องต่อเนื่องไป

ถ้าเวลาต่อเนื่องไป เห็นไหม มันจะเป็นบ่วงกัญชาหรือมันจะเป็นหัตถกรรมหรือมันจะเป็นมรรค ครูบาอาจารย์ก็ต้องพยายามคุ้มครองให้มันเป็นมรรคขึ้นมาให้ได้ แล้วมันเป็นมรรค ขึ้นมา ไม่ใช่ไปหาที่ไหนหรอก หาที่ใจนั้นนะ

ถ้ามันเป็นมรรคจะเป็นมรรคของผู้ที่ปฏิบัตินั้น ถ้าผู้ที่ปฏิบัติเป็นสังขจะเป็นความจริงขึ้นมาะ ผู้ใดปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ผู้ใดปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม มันจะเป็นสมบัติของใจดวงนั้นไง ถ้าหัวใจดวงนั้นทำให้มันเป็นตามความ เป็นจริงขึ้นมา ถ้าความจริงขึ้นมาะรสของธรรมชนะซึ่งรสทั้งปวง รสของสมาธิธรรมก็รู้ รสของปัญญาธรรมก็รู้ ตทังคปหานก็รู้ มันรู้หมดละ แล้วพิจารณาซ้ำแล้วซ้ำเล่าๆ ด้วยความวิริยะ ความอุตสาหะ

นี่ไง เวลาพระปฏิบัติขึ้นมา หรือนักปฏิบัติขึ้นมา งานในหัวใจนี้มันมากมาวมหาศาลนะ นี่เขาบอก คนเวลาทางโลกเขามองใจ “ไอ้พวกนี้ไม่มีงานทำ เห็นวันเดินไปก็เดินมา”

เดินไปเดินมานั้นนะยอดงาน การประพฤติปฏิบัติขึ้นมา ความจริงงานมันมหาศาล พองานมหาศาลขึ้นมามันต้องการเวลา ต้องการความสงบ ต้องการทุกๆ สิ่ง

ทุกๆ อย่าง เพื่อจะเข้า เผชิญกับความจริงในหัวใจของตน แล้วถ้ามันเผชิญกับความจริงในหัวใจของตนนะ มันมีงานทำ มีงานทำทั้งวันทั้งคืน ภาวนา กัน ๗ ปี ๘ ปี ภาวนา กันเอาจริงเอาจัง จะสู้กับมันๆ แล้วเวลามันได้แล้ว มันได้เสียใจ คนเราจะได้เสียมันมีกำลังนะ มันมีความพอใจนะ มันจะได้จะเสีย โอ้ย! มันเต็มทีมาก มันมีงานทำ

ไม่ใช่เหมือนพวกเราไง แห่งแล้ง เปื่อ ใ้อโฮ! เเดินจงกรมเกือบเป็นเกือบตาย ปฏิบัติบูชา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในเมื่อเรายังทำไม่ได้ อย่างนั้น เราก็จะกระทำ ในที่สุดตันตปิฎก มีมากมายเลย กระจก เห็นไหม เขาไปสร้างรังอยู่ที่ริมชายทะเล ลมมันพัดนะ รังมันตกไปในทะเล กระจกนั้นเอาหางไปแช่ น้ำทะเลขึ้นมาสะบัดๆ จนเทวดาทนไม่ได้ เทวดาแปลงเป็นคน มาสอบถาม

“กระจก กระจกทำอะไรเนี่ย”

“จะเอาหางชุบน้ำทะเลสะบัด”

“ทำทำไม”

“จะให้ น้ำทะเลมันแห้ง”

“ทำไมล่ะ”

“พอแห้งแล้วจะได้เอาลูกตัวเองขึ้นมา”

นี่ในที่สุดตันตปิฎกนะ เรื่องของความเพียรนะ เรื่องของทำมา เพราะอะไร เพราะสิ่งนี้เป็น ในที่สุดตันตปิฎก องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกว่า กระจกตัวนั้นเคยเป็นคนนั้นๆ ถ้าคนที่ขยันหมั่นเพียร คนที่ทำจริงทำจัง เมื่อชาติที่แล้วเขาเคย เป็นกระจก เขาก็เอาหางจุ่มน้ำทะเลขึ้นมาสะบัดๆ จะให้ น้ำทะเลนั้นแห้งเลย เพื่ออะไร เพื่อจะช่วยลูกน้อยของตน เทวดา ทนไม่ไหว ด้วยความเพียรของเขา เทวดาต้องไปเอาลูกจากทะเลขึ้นมาให้กระจก นั้นเพราะความเพียรของเขา

ถ้าเราอ่านพระไตรปิฎกแล้วสิ่งใดถ้ามันเชิดชูมันส่งเสริมความเพียร สิ่งนั้นมันฝังใจ เราอ่านเจอ ใ้อโฮ! กระจกมันจะ ดีกว่าเรา กระจกยังดีกว่ามีง มันเร่งความเพียร มันรักลูกของมัน เอ็ง! ทางจงกรมเอ็งก็ไม่เอา อะไรเอ็งก็ไม่เอา เอ็งใช้ไม่ได้

หลวงตา ท่านบอก “ใครๆ ก็ว่าท่านดู ท่านบอกนะ เวลาดูตัวเองมากกว่านี้ คำว่า “ดูตัวเอง” คือติเตียนตนเองหนักมาก”

เราก็ทำแบบนั้น เวลาที่มันเหลวไหล เวลาทำอะไรแล้วมันไม่สมควรปรารถนา จะพ่วงโทษตัวเองมาก แล้วขีดเส้นกติกาก็มันดีขึ้น เอ็งต้องอย่างนั้นๆ แล้วพยายามทำ ทำของเราขึ้นมา เวลาบอกว่าติเตียนคนอื่น เวลาว่าคนอื่น เวลาเอาจริงเอาจังนะ ติเตียนตัวเองมากกว่า

นั่นแหละ ชีตเส้นให้ตัวเองต้องอย่างนี้! ต้องอย่างนี้! ได้ ไม่ได้ช่างหัวมัน พยายามของเราอยู่
อย่างนั้น เวลา เป็นจริงเป็นจังขึ้นมาก็สาธุ นี่พูดถึงว่าเวลาเอาจริงเอาจังนะ

ฉะนั้น เวลาศึกษาเล่าเรียนแล้ว สิ่งใดที่เป็นคติธรรมเป็นประโยชน์กับเรา เรามาใช้กับเรา
แล้วเวลามันอ่อนแอ มันท้อแท้ เราก็เป็น เวลามันทุกข์มันยากไปชาร์จไฟ คือไปให้ท่านค่า พอ
ไปเจอ “อ้อ! มาแล้วหรือ” ใสเปรี้ยวๆ เลยนะ เออ! ชาร์จไฟ ใ้โฮ! ไฟลุกโชนเลย เอาต่อ

นี่มันมีครูบาอาจารย์ท่านเป็นธรรมนะ เราถึงบอกเลย ครูบาอาจารย์เหมือนเวท
มวย เชือก เห็นไหม ฟิงเชือก ฟิงเชือกเพื่อจะสร้างกำลัง ฟิงเชือกเพื่อประคองตัว ฟิง
เชือกเพราะหัวใจมันอ่อนแอ หัวใจมันไม่เอา ฟิงเชือก มีครูบาอาจารย์คำชู เห็นไหม นี่
การคุ้มครองดูแล มันถึงมีความจำเป็นไง นี่พูดถึงภาคปฏิบัตินะ ถ้ามันเป็นจริงเป็นจัง
ขึ้นมา เห็นไหม ขึ้นต้นเป็น ลำไม้ไผ่เหลาลงไปมันก็เป็นเครื่องจักสาน มันไม่เป็นบ้อง
กัญชาหรอก

ขึ้นต้นลำไม้ไผ่ก็ทำไม่ได้ หัวใจของตนก็ทำสมาธิไม่เป็น แล้วก็กล่าวตู่กันจนแหกเหลว
จนคนเชื่อถือ จนออกนอกกลุ่ม นอกทาง

สมาธิคือสมาธิ แต่ทำความสงบของใจเข้ามาแล้วจิตสงบ ใจสงบแล้ว มหัศจรรย์
แล้ว ตัวสมาธิตัวใจมหัศจรรย์กับผู้รู้เอง ผู้รู้เองที่ได้สมาธิขึ้นมาแล้วมันรู้ตัวมันเอง
แล้วมันมั่นคงในตัว มันเอง แล้วถ้ายกขึ้นสู่วิปัสสนาได้ เห็นไหม ขึ้นต้นเป็นลำไม้ไผ่
เหลาลงไปมันก็เป็นเครื่องจักสาน เป็นบ้านเป็นเรือน เป็น ผลประโยชน์ทั้งสิ้น

แต่ถ้าไม่มีครูบาอาจารย์คอยคุ้มครองนะ เวลาเหลาลงไป เป็นบ้องกัญชานะ มัน
ก็หลงละเมอเพื่อพอกในเรื่องของต้นหาความทะยานของมันไปอย่างนั้น นี่พูดถึงการ
ปฏิบัติใจ ปฏิบัติมัน ก็มีถูกแล้วมีอุปสรรคไปทั้งสิ้น แต่เรากระทำของเราไป เราทำ เพื่อ
เรา เราปฏิบัติเพื่อเรา ข้อเท็จจริงใจ

ข้อเท็จจริงมันเป็นความจริงอยู่แล้ว เวลาประพุดิปฏิบัติ เห็นไหม ไม่ให้เชื่อๆ
ให้เชื่อผลของการกระทำ จิตเป็นสมาธิหรือไม่เป็นสมาธิ? เป็นสมาธิแล้วยกขึ้นสู่
วิปัสสนาหรือไม่? วิปัสสนาไปแล้วมันเหนื่อยล้ามาก เราก็กลับมาพักในสมาธิ พัก
สมาธิเสร็จแล้ว เราก็ยกขึ้นสู่วิปัสสนาต่อเนื่องกันไป การ ประพุดิปฏิบัติของเรามันถึง
เห็นไหม สมถกรรมฐาน วิปัสสนา-กรรมฐานจะไปด้วยกัน ไปด้วยกันเวลาถึงที่สุดแล้ว
เห็นไหม เราจะแก้กิเลสของเรา เราจิตตภาวนา เพื่อให้จิตดวงนี้ไม่ เวียนว้ายตายเกิด
ในวัฏฏะต่อไป เอวัง